

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МУЗИЧЕНКО Анатолій Степанович

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ
ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.01.01 – політична економія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1995

00755004 (L)

Дисертація в рукописі.

AB 33.636

AB 33.634

Робота виконана на кафедрі економічної теорії обліково-економічних факультетів Київського державного економічного університету.

- Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент ФУКС А.Е.
- Офіційні опоненти: - член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор БЕСЧАСТНИЙ Л.К.
- кандидат економічних наук ПОНА Д.І.
- Провідна організація - Київський державний торгово-економічний університет

Захист відбудеться "26" грудня 1995 р. о 14 годині в Київському державному економічному університеті за адресою: 252057, м.Київ-57, проспект Перемоги, 54/І, аудиторія № 317.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного економічного університету.

Автореферат розісланий "26" листопада 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук, доцент

 Фукс А.Е.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перехід від адміністративно-командної системи до ринкової супроводжується змінами у всіх сторонах економічного життя суспільства. Це стосується і соціально-економічного змісту засобів виробництва. У зв'язку з цим різко зростає роль методологічних підходів і теоретичного аналізу економічних категорій, які відображають соціально-економічну форму функціонування засобів праці і особливості їх відтворення в перехідний період до ринкової економіки.

Відомо, що в процесі становлення нової господарської системи відбувається відмирання одних економічних категорій і формування інших, котрі відповідають новій системі виробничих відносин.

В часи адміністративно-командної системи соціалізму в економічній літературі і в господарській практиці активно використовувалася така економічна категорія, як "фонди". В цій економічній формі здійснювалося відтворення як засобів праці, так і предметів праці. Проте система соціалістичного ладу потерпіла крах, і на зміну їй приходить соціально орієнтована ринкова економіка. У зв'язку з цим великого теоретичного і практичного значення набуває вирішення проблеми щодо соціально-економічної форми функціонування в ринковому господарстві засобів виробництва і, особливо, засобів праці. Від вирішення цього питання залежить трактування суті трансформаційних процесів в Україні та змісту нової системи економічних відносин. Це лише один з теоретичних політекономічних аспектів, які свідчать про актуальність теми дисертаційного дослідження.

Слід також відзначити, що надзвичайно важливою для України

є проблема економічного і високоефективного використання основних виробничих ресурсів - засобів праці, які становлять матеріально-технічну базу сучасного виробництва, кожної галузі та підприємства, і є найважливішим фактором підвищення продуктивності праці, забезпечення випуску конкурентноздатної продукції та виходу України на світовий ринок.

Варто зауважити, що все ще недостатньо розкриті теоретичні проблеми відтворення засобів виробництва в умовах функціонування різних форм власності та економічних укладів.

Саме відсутність комплексності в дослідженнях речових елементів продуктивних сил, невизнання багатьма вітчизняними політекономістами категорії основного в системі ринкової економіки капіталу, викликає необхідність подальшої розробки теоретичних і методологічних питань у цій сфері. Особливо це відчутно зараз, коли дані теоретичні розробки є актуальними для вирішення практичних завдань на шляху формування ринкового господарства економіки. Слід також зазначити, що теоретичні розробки і узагальнення по проблемах відтворення основного капіталу, здійснені такими зарубіжними економістами, як Д.М.Кейнс, Дж.В.Робінсон, Л.Столер"ю, Р.Соллу, Я.Корнаї, Р.Харрод, Дж.В.Кларк, Клас Еклунд та іншими не зовсім сприйнятні для української економіки перехідного періоду.

Здобувач вважає, що дослідження процесу відтворення основного виробничого капіталу України в умовах становлення багатокладної змішаної економіки є конче необхідним. Актуальними є також нові теоретичні узагальнення щодо визначення сутності категорії "капітал", її співвідношення із широковживаною в минулому категорією "фонди", циклічного характеру процесу відтворення основного капіталу.

Актуальність проблеми, недостатній рівень її розробки, наявність багатьох дискусійних питань визначили вибір теми, логіку і мету дисертаційного дослідження.

Для успішного вирішення цієї проблеми велике значення має розкриття соціально-економічної форми функціонування засобів праці в процесі становлення багатоукладної (змішаної) економіки.

Автор дисертаційного дослідження обґрунтовує, що в новій господарській системі, яка формується в постсоціалістичних країнах, відбувається закономірний процес трансформації категорії "фонди" в категорію "капітал". У зв'язку з цим засоби праці приймають форму "основного капіталу" і відтворюються в цій соціально-економічній формі.

Ступінь розробки проблеми. Питання соціально-економічної форми засобів праці, механізму їх відтворення та нагромадження в умовах переходу до ринкової економіки викладено в роботах багатьох радянських та вітчизняних економістів: Аракелян А.А., Александрова Т.А., Бадера В.А., Баранова Д.А., Болховітінової Ю.Ю., Борисенко З.М., Кривенка К.Т., Мочерного С.В., Овчиннікова Т.П., Пасхавера О.Д., Палтеровича Д.М., Павлова А.С., Трегбчука В., Фукса А.Є.

При значній увазі вчених до цієї багатогранної проблеми далеко не всі питання розкриті відповідно до потреб нової економічної обстановки, котра вже стала реальністю у всіх постсоціалістичних країнах. Так, більшість авторів відтворення засобів праці досліджує їх у суспільній формі основних виробничих фондів. Ця традиція все ще зберігається і в дослідженнях даної проблеми, які опубліковані деякими вітчизняними економістами (Бадер В.А., Борисенко З.М., Мочерний С.В. та ін.) в останні роки.

Дисертант, досліджуючи суспільну форму засобів виробництва у ринковій економіці, доводить, що нею виступає таке економічне відношення, як капітал.

Мета дослідження. Метою реферованої дисертації є розкриття суті основного капіталу, його основних характеристик та ролі в умовах перехідної економіки, обґрунтування та систематизація факторів, що впливають на відтворення основного капіталу і підвищення його ефективності. Виходячи з поставленої мети завданнями дослідження є:

- дати аналіз існуючих підходів до суспільної форми засобів праці в умовах ринкової економіки, виявити перспективний напрямок вирішення даної актуальної теоретичної проблеми;
- розкриття механізму процесу відтворення основного капіталу і дослідження факторів, що обумовлюють його циклічний характер;
- визначити підхід до практичної розробки питань, пов'язаних з удосконаленням державного регулювання процесу оновлення основного капіталу в Україні;
- з'ясувати сучасні тенденції формування амортизаційної політики і розробити відповідні пропозиції;
- дослідити роль інвестицій в процесі відтворення основного виробничого капіталу та способи їх здійснення в період становлення ринкової економіки;
- обґрунтувати необхідність активізації іновативного інвестування, як основного варіанту виходу вітчизняної економіки з інвестиційної кризи.

Методологічною основою дослідження є метод діалектичної

логіки, згідно з яким проведено аналіз загальноекономічної, статистичної та правової інформації з означених проблем, зроблено узагальнення теорії сутності основного капіталу та закономірностей його відтворення. Широко використовувались в роботі методи сходження від абстрактного до конкретного, аналізу і синтезу, поєднання логічного і історичного, економічного моделювання, аналогій. Дослідження, що здійснюються в дисертації, базуються також на принципах системного підходу, який передбачає розгляд основного капіталу як явища, що виникає і набуває свого розвитку внаслідок дії сукупності факторів економічного та соціального походження.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є опубліковані дані Держкомстату УРСР, Мінстату України, а також статистичні і фактичні дані, опубліковані в науковій літературі та періодичній пресі. Вивчались і використовувались також матеріали з економічної теорії та практики зарубіжних країн.

Наукова новизна роботи. В дисертаційній роботі проведено комплексне дослідження проблеми, що дозволило узагальнити існуючі розробки її різних аспектів та розробити наступні положення:

- доведено, що капітал - це особлива, а не специфічна економічна категорія, яка функціонує не тільки за капіталізму, а і в соціально-ринковій економічній системі, що формується в деяких розвинених країнах Заходу та в постсоціалістичних країнах. Показано, що в соціальній ринковій економіці діють такі важливі елементи виробничих відносин, як приватна власність на засоби виробництва, вільне підприємництво, товарна форма первинних факторів виробництва /землі і робочої сили/, вироб-

ництво додаткової вартості, котрі об'єктивно обумовлюють функціонування категорії "капітал";

- більш детально і систематично розкрита роль основного капіталу в суспільному відтворенні та його функції в ринковій економіці, що формується;

- досліджуючи відтворення основного капіталу з мікроекономічних позицій та в умовах перехідної економіки, в дисертації виявляються пріоритетні напрямки і принципи економічного регулювання відтворювального процесу цієї частини суспільного багатства. Обґрунтовується, що держава об'єктивно повинна виконувати багатогранні функції по організації визначальних напрямків, стимулів та законодавчих актів, забезпечуючи планомірний і відрегульований процес відтворення основного капіталу суспільства, галузі і окремого підприємства;

- доведено зростання ролі амортизації як елемента затрат на виробництво в міру переходу від планового до ринкового механізму регулювання економіки. Виходячи з цього, сформульовані оптимальні критерії нарахування і використання амортизації в умовах становлення ринкової економіки;

- сучасна амортизаційна політика повинна спрямовуватися на активне використання науково обґрунтованих методів регулювання вартісних параметрів процесу обороту основного капіталу (врахування рівня ефективності господарської діяльності підприємств, темпів науково-технічного прогресу та ін.);

- у зв'язку з невідповідністю організаційної структури інноваційної сфери новим завданням народногосподарського розвитку пропонується застосовувати нові елементи механізму регулюван-

ня інвестиційної діяльності, котрі будуть сприяти підвищенню мотивації до довготермінових капіталовкладень інноваційного характеру, зміні основних підходів до розробки системи стимулювання інноваційної діяльності;

- сформульовано деякі важелі посилення інноваційних процесів у відтворенні основного капіталу. Розроблено ряд напрямків активізації інвестиційної діяльності, зокрема: розвиток інфраструктури по обслуговуванню інвестиційного процесу, використання прискореної амортизації, податкових пільг, вільних коштів, позик, фондів і ін. З метою посилення ролі довгострокових кредитів у розширеному відтворенні основного капіталу пропонується створити Національний банк реконструкції і розвитку.

Практична значимість проведеного дослідження полягає в тому, що дисертаційна робота має перш за все теоретичну і методологічну спрямованість. В процесі дослідження одержано результати, які сприятимуть регулюванню процесу оновлення основного капіталу, формуванню ефективної амортизаційної політики, інвестиційної діяльності та формування ринку засобів виробництва.

Обґрунтовано, що успіх економічних перетворень в кінцевому підсумку залежить від практичного використання законів розширеного відтворення, а усунення деформацій і диспропорцій, нормалізація відтворення можливі тільки із впровадженням наукового мобільного і динамічного процесу управління економікою.

В господарській практиці можуть бути використані обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню економічного механізму відтворення основного капіталу, визначенню критеріїв оптимізації

співвідношення основного і оборотного капіталу, пріоритетних напрямків використання інвестиційного потенціалу і ін.

Висновки і пропозиції, одержані в процесі дослідження, в певній мірі доповнюють і розвивають ряд теоретичних положень з проблем відтворення основного капіталу в період формування ринкових відносин. Окремі положення дисертації можуть бути використані при розкритті тем курсу політекономії, розробці спеціальних навчальних курсів з основ економічної теорії, в практиці організації ефективного використання основного капіталу у вітчизняній економіці.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення, висновки, пропозиції, одержані в результаті проведеного дослідження, обговорювались на засіданні кафедри економічної теорії облікових факультетів Київського державного економічного університету, кафедри економіки Уманського державного педагогічного інституту, доповідались на республіканських, всеукраїнських та міжвузівських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, використовувались в лекційній роботі.

З теми дисертації опубліковано 4 роботи загальним обсягом 0,4 друкованого аркуша.

У відповідності з одержаними в процесі роботи над дисертацією науковими результатами автор вносить на захист наступні основні теоретичні положення і висновки:

І. Категорію основного капіталу не можливо досліджувати у відриві від більш загальної категорії, якою є капітал. Капітал традиційно розглядають, як категорію капіталістичного способу виробництва. Автор висуває положення про те, що дана категорія

функціонує і в такій економічній системі, котра одержала назву "соціально орієнтована ринкова економіка". Розглядається теза, що ця система в Україні буде базуватися на різних формах власності, які формуються внаслідок роздержавлення колишньої "загальнонародної" власності на користь усього народу.

2. В роботі обґрунтовується, що відтворення основного капіталу відіграє велику роль у всьому процесі суспільного відтворення.

3. Щоб процес відтворення основного капіталу відповідав вимогам часу і здійснювався планомірно та ефективно, важливе значення належить механізму його регулювання. Автор розкриває основні важелі відтворювального процесу і особливості їх функціонування в перехідний період.

4. Амортизація сама по собі не може бути джерелом нагромадження основного капіталу, ні при простому, ні при розширеному відтворенні. Постійне перевищення нарахованої амортизації вартісного обсягу щорічного вибуття основного капіталу при розширеному відтворенні закономірне. Воно обумовлене додатковим залученням коштів і являє собою нагромаджену амортизацію нововведеного основного капіталу. Вилучення видимого надлишку амортизації неприпустимо, оскільки це ускладнює процес відтворення основного капіталу.

5. Лише в результаті реформування економіки, зокрема приватизації більшої частини державних підприємств і землі та утворення цивілізованого фондового ринку, будуть створені сприятливі економічні та інституційні умови для вільного перемишування капіталу, що дасть змогу реалізувати довгострокові

інвестиційні програми. Здеформована тоталіризмом модель економіки має трансформуватися в якісно нову, соціально орієнтовану і структурно збалансовану економічну систему.

6. Після деякої стабілізації виробництва, покращення інноваційної та інвестиційної діяльності можливе активне технологічне і структурне оновлення виробничого потенціалу галузей і підприємств України за критеріями, які відповідають вимогам постіндустріального розвитку світової економіки.

Меті і завданню дослідження відповідає структура дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку основної використаної літератури.

Вступ.

Розділ I. Економічна природа відтворення основного капіталу.

I.1. Основний капітал. як категорія ринкового господарства.

I.2. Сутність процесу відтворення основного капіталу.

Розділ II. Формування механізму регулювання відтворення основного капіталу в перехідній економіці.

2.1. Державне регулювання відтворення основного капіталу.

2.2. Роль амортизації у відтворенні основного капіталу.

2.3. Переоцінка основного капіталу і його індексація у відтворювальному процесі.

Розділ III. Проблеми інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу в Україні.

3.1. Інвестиції і відтворення основного капіталу.

3.2. Посилення ролі інновацій у відтворенні основного капіталу.

Висновки.

Список використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В дисертації показується, що в процесі формування нової господарської системи відбувається відмирання одних економічних категорій і становлення інших, котрі відповідають новій системі виробничих відносин. В адміністративно-командній системі соціалізму засоби виробництва функціонували в такій суспільній формі, як фонди. Однак система соціалістичного ладу потерпіла крах, а на заміну їй приходить соціально орієнтована ринкова економіка.

В зв'язку з цим в роботі значне місце відводиться проблемі соціально-економічної форми функціонування в ринковому господарстві засобів виробництва.

Звертається увага на те, що в ринковій економіці діють такі важливі елементи виробничих відносин, як приватна власність на засоби виробництва, вільне підприємництво, товарна форма первинних факторів виробництва /землі і робочої сили/, виробництво додаткової вартості, котрі є достатньою об'єктивною умовою для надання засобам виробництва такої суспільної форми, як капітал. Ця категорія в постсоціалістичних країнах приходить на зміну категорії "фонди".

В дисертації значна увага приділяється з'ясуванню суті основного капіталу як явища, що функціонує в умовах перехідної економіки, узагальненню конкретних форм його прояву, визначенню його місця в суспільному відтворенні та систематизації факторів, що впливають на відтворення основного капіталу в умовах кризового стану української економіки.

Проведено аналіз методологічних підходів вивчення природи

поняття "основний капітал", співвідношення досліджуваної категорії з іншими категоріями ринкової економічної системи. Доведена правомірність впровадження в господарську практику понять "капітал", "основний капітал", "оборотний капітал" замість понять "фонди", "основні фонди" тощо.

Показано, що причинами такої трансформації категорії "фонди" в категорію "капітал" є те, що: 1/ державні підприємства переходять на ринкові методи господарювання; 2/ у ринковій економіці головну роль відіграють різні форми альтернативної власності: кооперативна, кооперативно-пайова, акціонерно-трудова, приватна капіталістична, дрібнотоварна. Уже в 1995 році на альтернативний сектор припадає значна частина валового суспільного продукту; 3/ в процесі економічних реформ вступають в дію такі нові явища, як підприємництво, конкуренція, попит і пропозиція та ряд інших. Всі ці фактори, як доводиться дисертантом, є достатніми для функціонування в соціальній ринковій економіці категорії "капітал".

Автор висловлює думку, що немає сенсу розглядати капітал виключно з тих позицій, яких дотримувався К.Маркс. Дійсно, К.Маркс вважав, що капітал - це вартість, яка приносить додаткову вартість шляхом експлуатації найманої робочої сили. Проте капітал може існувати і тоді, коли пряма експлуатація робочої сили зникає, хоч, як і раніше, економіка залишається товарною.

В соціальній ринковій економіці вартість авансується з метою одержання додаткової вартості: авансовані гроші, як і за капіталізму, здійснюють відомий рух Г-Т-Г', проте гроші використовуються на загальну користь, а не тільки для тих, хто є власниками капіталу.

Категорія "капітал" функціонує як система своїх більш конкретних категорій: постійний і змінний капітал, основний і оборотний капітал, грошовий і позичковий капітал. В цій системі конкретних форм капіталу особливе місце належить основному капіталу, вивчення якого з позицій його відтворення є змістом дисертаційної роботи.

Відтворення основного капіталу, є складовою частиною всієї системи розширеного відтворення. Звідси випливає, що відтворення основного капіталу, по-перше, має спільні риси, притаманні відтворенню в цілому, і, по-друге, характеризується певними особливостями, що випливають із специфіки економічної природи засобів праці.

Суспільне відтворення не є наслідком простого поєднання відтворювальних процесів на окремих підприємствах, а являє собою якісно нове економічне явище, якому притаманні інші закономірності розвитку, ніж первинним ланкам народногосподарського механізму. Тому і відтворення основного капіталу в масштабі суспільства повинно характеризуватися іншими рисами в порівнянні з тими, що притаманні процесу відтворення основного капіталу на окремих підприємствах.

В дисертації досліджуються особливості кругообороту коштів, авансованих в основний капітал. Показано, що не дивлячись на те, що він у своєму русі проходить ті ж стадії, що й оборотний капітал, проте кругообіг основного капіталу має ряд суттєвих власних рис, котрі потрібно враховувати при визначенні таких проблем, як відшкодування засобів праці, їх амортизація, відтворення і т.п. Вивчаючи проблеми, пов'язані з відтво-

ням основного капіталу, здобувач досліджує значення держави у відтворювальному процесі. Згідно з існуючою концепцією, діяльність держави не є внутрішньою складовою ринкової економіки, а ніби доповнює її. Інакше кажучи, держава "призначена" для вирішення тих економічних завдань, котрі не здатний вирішувати ринок. Внаслідок чого економічна діяльність держави виступає в якості вимушеного доповнення до нього. Такий підхід до ролі держави в економічному відтворенні поділяє і автор дисертації.

В роботі здійснена спроба поглибити дану концепцію і розглянути діяльність держави у сфері відтворення основного капіталу в перехідний період. Перехід від планової економіки до ринкової не означає відсторонення держави від участі в господарській діяльності, як це прогочувалося на початку економічних реформ, а зміну методів централізованого управління і їх удосконалення відповідно до потреб ринкової економіки. При цьому інструменти, за допомогою яких реалізуються методи регулювання, в багатьох випадках залишаються тими ж, але при директивному управлінні вони застосовуються лише у формі прямого впливу, а при державному регулюванні - переважно методами опосередкованої дії (хоч не виключається і прямий вплив). До інструментів опосередкованого впливу на відтворювальні процеси належать: податки, державні завдання або замовлення, ціни, ліцензії та квоти (або фонди і ліміти), бюджетне фінансування (централізовані капітальні вкладення, дотації, субсидії тощо).

Найважливішим опосередкованим методом впливу держави на відтворення основного капіталу є амортизаційна політика. В за-

гальному розумінні політика - це мистецтво управління будь-яким процесом. Амортизаційна політика являє собою процес розробки норм і правил нарахування амортизації, закріплених у відповідних законодавчих актах, встановлення чіткого порядку використання амортизаційного фонду юридичними суб'єктами. Існують об'єктивні закономірності реноваційного процесу, і вони повинні бути враховані в господарській і законодавчій діяльності держави, її законодавчих і виконавчих органів. Це означає, що при розробці амортизаційної політики держава повинна опиратися на об'єктивні закони простого і розширеного відтворення основного капіталу.

В такому випадку амортизаційна політика буде сприяти оптимальному розвитку виробництва. Звідси випливає, що амортизаційна політика держави повинна спиратися на результати наукових досліджень суті і особливостей відтворення основного капіталу на даному етапі економічного розвитку суспільства, науково-технічної революції, структурних зрушень у виробництві. Недостатне врахування закономірностей фізичного і морального зношування основного капіталу, його окремих складових в амортизаційній політиці держави /норми і методи амортизації, принципи використання амортизаційного фонду тощо/ веде до виникнення і нагромадження негативних факторів у відтворенні основного капіталу. В результаті знижуються темпи економічного зростання і науково-технічного прогресу.

Саме така ситуація склалася в нашій економіці в останні десятиліття. Вивчення цього питання показує, що певну відповідальність за це повинна нести і економічна наука. Не можна сказати, що проблема амортизації не досліджувалася вченими.

Навпаки, в середині 70-х років в науковій літературі проходила бурхлива дискусія з цього питання. Проте, на наш погляд, проблема була досліджена недостатньо глибоко і недостатньо принципово. Було сформульовано протилежні точки зору на амортизацію, як на джерело відтворення основного капіталу, хоч не суперечить об'єктивним економічним законам. Так, одні вчені стверджували, що реноваційні відрахування не можуть фінансувати процес розширеного відтворення засобів праці, призначених засобів - забезпечення тільки простого відтворення. Навпаки, інші наполягали на тому, що внаслідок особливостей обліку та інших причин амортизаційний фонд може накопичувати в собі надлишкові кошти, а тому їх можна і необхідно вилучати у державний бюджет. Така точка зору була дуже зручна в період екстенсивного розвитку, оскільки виправдовувала перерозподіл власних ресурсів підприємств. Реалізація цієї теорії знайшла свій прояв у тому, що держава вилучала у бюджет від 60 до 90% відрахувань на реновацію. Внаслідок чого підприємства і господарства залишалися без ресурсів, необхідних для нормального відтворення засобів праці. Ця амортизаційна політика заснована на помилковій теоретичній базі завдала серйозної шкоди формуванню сучасної ефективної матеріально-технічної бази української економіки.

На рубежі другої половини 90-х років Україна має великий, але в значній мірі зношений виробничий потенціал, який функціонує в основному завдяки колосальним затратам на ремонт. Старий і заново створений основний капітал не може ефективно експлуатуватися через нестачу трудових і матеріальних ресурсів. З одного боку, виробничі потужності основного капіталу використовують-

ся приблизно на 40%, а з іншого - амортизаційні відрахування в реальному обчисленні зменшилися в багато разів. Складається враження, ніби в Україні існує перенагромадження основного капіталу у великих масштабах і, таким чином, він сприяє поглибленню кризи української економіки.

В дійсності ж, як доводиться в роботі, перенагромадження основного капіталу в Україні немає, недовимористання виробничих потужностей обумовлено головним чином тим, що сучасні методи державного регулювання процесів суспільного відтворення знаходяться лише на початковому етапі становлення.

Це стосується і амортизаційної політики, яка відтворює в собі застарілі підходи. Так і на рубежі 1990 року продовжується політика перерозподілу амортизаційного фонду підприємств, внаслідок чого господарства не мають необхідних фінансових ресурсів для здійснення простого відтворення основного капіталу та органічно пов'язаних з ним реконструкції і технічної модернізації матеріальної бази виробництва.

В дослідженні наголошується, що роль амортизації, як елемента затрат на виробництво і як фактора відтворення основного капіталу зростає в міру переходу від планової до ринкової економіки, а також внаслідок поглиблення науково-технічної революції. Тому пошук оптимальних критеріїв інвестиційної політики, дійсних розмірів фізичного і морального зношування основного капіталу, норм і методів нарахування амортизації є одним з найбільш пріоритетних напрямків в економічних дослідженнях.

Сучасна амортизаційна політика має бути науково обгрунтованою і дієвою. При цьому важливо враховувати, що хід відтворення основного капіталу повинна визначити і регулювати насамперед

загальна ефективність господарської діяльності підприємства та темпи науково-технічного прогресу, а не терміни служби елементів основного капіталу.

Автор дисертації обґрунтовує положення, згідно з яким при здійсненні ефективної господарської діяльності просте відтворення основного капіталу має відбуватися у якомога стисліші строки. У зв'язку з цим для найновіших зразків техніки створюються такі умови, що вони мають можливість у прискореному режимі потрапляти у ті сфери суспільного чи галузевого виробництва, де їх експлуатація дає найбільший ефект. Разом з тим наукова амортизаційна політика повинна передбачати можливість ефективного використання таких засобів праці, котрі фізично ще досить нові, але морально застарілі з точки зору більш передових підприємств, проте можуть ефективно функціонувати в інших галузях чи сферах суспільного виробництва /сільське господарство, легка промисловість, підсобне виробництво, соціальна інфраструктура тощо/ і через систему податків та пільг сприяти цілеспрямованому переміщенню відповідних елементів основного капіталу від однієї сфери, де вони відпрацювали свій строк, в іншу - де вони можуть певний період експлуатуватися продуктивно.

При реалізації активної амортизаційної політики держава має встановлювати норми, орієнтовані на такий період амортизації, при якому відшкодування інвестицій здійснювалося б у терміни, що співвідносяться з періодами оновлення продукції та появою нової техніки. Економічний сенс такого підходу полягає у створенні для всіх підприємств реальної можливості формувати фінансові фонди для докорінного технологічного оновлення виробництва, перш ніж закінчиться технічний ресурс експлуатації відповід-

ного об'єкта. Не дає змогу прискорити зростання технічного рівня матеріальної бази виробництва.

Важливим аспектом амортизації є визначення початкової вартості елементів основного капіталу. Досліджуючи це питання, здобувач приходить до висновку, що в період тоталітарної системи ціни на речові фактори виробництва, як правило, не відповідали їх вартості; засоби праці розподілялися через систему матеріально-технічного забезпечення фактично примусово, - все це сприяло деформаційному формуванню початкової вартості основного капіталу /основних фондів/ підприємств. На жаль, вона збереглася і в незалежній Україні. Тому початкова вартість основного капіталу підприємств усіх галузей народного господарства не відповідає його реальній вартості, її ж балансова оцінка є умовною. Це стосується основного капіталу не тільки державної, але і недержавної форм власності.

Інфляція посилює спотворення цін і деформацію еквівалентного обміну, що поглиблює різницю між реальною вартістю основного і оборотного капіталу, фінансових та інших активів і їх грошовою оцінкою. Тільки одночасна переоцінка основного капіталу дозволяє усунути цю деформацію і вирішити ряд першочергових завдань в економіці, безпосередньо пов'язаних з відносинами власності.

За таких умов кожний суб'єкт власності отримає більш достовірну інформацію про кількісне значення свого майна у вартісному вимірі. Для суб'єктів усіх форм власності вкрай важливо, щоб об'єктивно оцінювався статутний капітал і виробничий потенціал кожного підприємства, що підлягає приватизації,

забезпечувались гарантії в економічних відносинах з усіма партнерами, банками, інвесторами, страховими компаніями.

Ситуація, що склалася в народному господарстві України, і, зокрема в інвестиційній сфері, в останні роки значно погіршилася. Найбільший спад інвестицій відбувся у галузях, що визначають можливості структурних перетворень. Зовнішні прояви кризи не викликають гострої суспільної реакції, як наприклад, фінансова криза, розвал споживчого ринку чи дефіцит готівкових грошей. Між тим, по своїй глибині, тривалості і негативних наслідках для розвитку економіки інвестиційна криза може виявитися значно глибшою, ніж в інших сферах народного господарства. Руїнування інвестиційної сфери призводить до загального скорочення виробництва, воно особливо зачіпає галузі, пов'язані з інвестиційним процесом, підштовхуючи зростання цін і провокуючи інфляцію.

Все це є наслідком суттєвих прорахунків у проведенні економічної реформи. Руїнівну дію на економіку справила перш за все спроба здійснення в короткі строки ідеї бездефіцитного бюджету на базі лібералізації цін в умовах спаду виробництва, безконтрольності вивозу великих об'ємів сировини і дефіцитних товарів за кордон, які збувалися в погоні за валютою по цінах, які часом не покривали затрат навіть на їх виробництво.

Істотні зміни відбувалися і в сфері основного виробничого потенціалу України. Порушилися інвестиційні процеси і відтворення основного капіталу. Однією з головних причин цього стала невідповідність між номінальною і фактичною вартостями. Зниження реальної вартості основного капіталу і випадкове проведення

Його індексації в умовах інфляції призвели до істотного погіршення умов для його нормального відтворення.

В даний час стало цілком очевидним, що в країні повинна проводитися чітка економічна політика, спрямована на поновлення і диверсифікацію виробництва, його ефективність. Не найбільш важливий і чи не єдино вірний напрямок виходу із кризи. Однак, повертаючись до виробництва, потрібно знайти результативні підходи впливу на нього; перш за все, на основі посилення ділової та інвестиційної активності.

Лише в результаті реформування економіки, зокрема приватизації більшої частини державних підприємств і землі та утворення цивілізованого фондового ринку будуть створені сприятливі економічні та інституційні умови для вільного переливання капіталу, що дасть змогу ефективно реалізувати довгострокові інвестиційні програми, яких нині так бракує українській економіці.

У процесі підприємницької діяльності та конкурентної боротьби на ринку виявлятимуться і найефективніші форми господарювання, їх співвідношення за формами власності, розмірами, спеціалізацією і структурою, тобто формуватимуться конкурентно спроможні системи великого, середнього і малого бізнесу. Тоді економіка "запрацює" ефективно, підприємства випускатимуть справді потрібну продукцію, орієнтуючись на попит, а в масштабах усього суспільства це виллється у структурну перебудову економіки. Економічна політика української держави має всіляко сприяти цьому і забезпечити стабілізацію виробництва, а за тим і його поквавлення.

Тільки за такої загальної економічної ситуації відбудеться реальне і масштабне поквавлення інноваційної та інвестицій-

ної діяльності. Якщо вона буде базуватися на впровадженні у виробництво найновіших досягнень НТР, то можливе активне технологічне і структурне оновлення виробничого потенціалу підприємств.

Таким чином, в дисертаційній роботі обгрунтовується, що в умовах ринкової економіки, яка формується в посттоталітарних країнах, закономірно засоби праці приймають суспільну форму основного капіталу. В останні роки в Україні основний капітал відтворюється на зруженій основі, амортизаційні фонди, що нараховуються, все ще недостатні для забезпечення простого відтворення капіталу як у промисловості, так і в інших галузях народного господарства. В дисертаційній роботі визначені основні напрямки активізації амортизаційної політики та підвищення ролі амортизації у відтворенні основного капіталу України на сучасній технічній основі.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені в таких публікаціях:

1. Розвиток повного госпрозрахунку в нових умовах господарювання// Тези доповідей Республіканської науково-технічної конференції "Соціально-економічні проблеми перебудови управління народним господарством". - Київ: Інститут економіки АН України, 1988. - 0,2 др.арк., в співавторстві, особисто автора 0,1 др.арк. (Обгрунтування необхідності структурної перебудови економіки і переорієнтації напрямків капіталовкладень у вітчизняній економіці).

2. Особливості нових норм амортизації в умовах переходу до ринку// В зб.: Розвиток виробничих відносин і становлення нових господарських форм. - Київ, 1991. - 0,2 др.арк., в спів-

авторстві, особисто автора 0,1 др.арк. (Розглянуто особливості використання норм амортизації в умовах перехідного періоду. Дані конкретні пропозиції по використанню нових норм амортизації).

3. Посилення ролі амортизаційного фонду у відтворювальному процесі// В зб.: Організація і регулювання економіки. - Київ, 1992. - Вип.108. - 0,3 др.арк., в співавторстві, особисто автора 0,1 др.арк. (Дослідження ролі амортизаційного фонду у відтворювальному процесі, специфіка його формування і використання в умовах інфляції).

4. Погляд на основи аграрної політики суверенної України. Проблеми відтворення// В зб.: Гуманітарні науки: проблеми, пошуки і перспективи. - Вип.11. - Умань, 1993. - 0,1 др.арк.

АННОТАЦІЯ

Музыченко Анатолий Степанович. Воспроизводство основного капитала в условиях перехода к рыночной экономике.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономия. Киевский государственный экономический университет. Киев, 1995.

В диссертационной работе проведены теоретические поиски и методологическое обоснование экономических категорий, отражающих социально-экономическую форму функционирования средств труда и особенностей их воспроизводства в период становления рыночных отношений.

Выявлены исходные положения взаимосвязи классических экономических схем воспроизводства основного капитала и специфики социально-экономического развития общества в Украине.

Показан механизм регулирования процессов воспроизводства основного капитала в условиях формирования социально ориентиро-

ванної риночної економіки. Исследованы проблемы инвестиційно-го забезпечення воспроизводства основного капіталу. Основные положения исследования отражены автором в 4 научных публикациях

Ключові слова: основний капітал, відтворення, ринкові відносини, перехідний період, державне регулювання, амортизація, інвестиції, інноваційне інвестування.

ABSTRACT

Musyechenko A.S. Production of the fixed capital within transition to the market economy. The thesis is promoted to maintain candidate scholar degree in economics. Speciality 08.01.01 - political economy.

Kyiv State University of Economics. Kyiv, 1995.

The author examines the main categories reflecting the socio-economical forms of functioning of the means of production and the characteristics of its reproduction within the transition to the market economy.

The classical schemes of the fixed capital reproduction are compared with the Ukrainian economical development.

The author focuses on the fixed capital reproduction mechanism regulation on the pave to socially oriented marked economy. Great attention is attached to the investment problems of the fixed capital.

The key problems of reseach are reflected in a series of 4 articles.

Key words: fixed capital, reproduction, market relations, transition period, state regulation, investments, innovative investment.

20.05.95

Підписано до друку 21.11.1995 р. формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 312. Безкоштовно.

ЛОД УДНУ ім. Трагоманова, Київ, Пирогова, 9.

1.52911

AB 33.636

AB 33.636

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT

ABSTRACT